

Det var säkert det estetiska som från början kom att intressera mig för fåglar. Vackrare syn än domherrarna i snö kan man knappast uppleva. Inte heller på våren när bofinken för första gången sitter där på sin tallkvist med sitt egendomligt rödbruna bröst mot den klarblå vårhimlen.

Som barn hade jag turen att bo i Sanna lite väster om lasarettet, där en då fortfarande ganska kraftig tall- och granskog blev min barndoms strövmarker. Faktiskt exakt samma natur vid samma ålder som Gustav Fröding upplevde den, då familjen Frödings sommarstuga låg 150 meter från mitt barndomshem. Samma tallar, samma utsikt över Varnumsviken och ner över stan med kyrkan. De små trolska dammarna i skogen.

Från skräphålan kom varje kväll kråkflockarna och slog sig ner i de täta granarna, och i flyttningstiden vår som höst fylldes träden av gästande flyttfåglar. Där såg jag också under en vår eller höst min första blåhake.

Inte mycket visste jag om namnen på fåglarna, men allt blev till glasklara upplevelser i färger, rörelser och former. Under dessa år insöp själen och bildminnet grunden till vad som sedan i hög grad blev mitt måleri. Samma sak gällde säkert till en del för Fröding och hans dikter, som t.ex. ”En liten låt om vårn”.

När jag sedan fick lov att sträcka ut mina vandringar ner mot Sannavassen, Prästeruds udde och naturligtvis skräphålan blev ju begreppen sakta mer realistiska. Jag började med kamraters hjälp lära mig dessa fåglars namn och t.o.m. släktskap, och intresset började kanske allt mer övergå till att se så många arter som möjligt och att räkna och notera antal.

Genom just ett fågelspel liknande ”Löjligen familjen”, där det gällde att samla på familjer, lärde jag mig snabbt under en söndag vill jag minnas omkring 60 olika fåglar. Dessutom hade jag senare tillgång till Rudolf Söderbergs fyra handböcker, som lästes alltför mycket på bekostnad av läxorna.

Flyttningen från Sanna till Villastan blev för mig en början till nya marker och från skränet vid skräphålan och ganska slitna områden hamnade jag i det inre av Varnumsviken.

Detta var en kontrast som en dagens fågelskådare knapp kan förstå. Att finna denna helt fridfyllda tystnad var som att erövra en helt ny vit fläck på kartan. Gustavsviks herrgård låg i väster och lyste i sin fulla prakt. Österviks kapell var lite skrämmande i sin halvövergivenhet och med den stora bondgården i närheten. Över allt vilade en på något sätt förfluten tid. Historiens vingslag hade lägrat sig över markerna, även ner över maderna.

När jag första gången mycket sakta steg för steg närmade mig starrtuvorna, märkte jag hur fåglarna närmast såg på mig med undran. Viporna flög och sprang omkring och varnade, medan mängder av svalor flög över de insektsrika gårdarna. Vattenspeglarna låg öppna, då korna hade hållit stora delar rena från vass. Endast mot Gustavsvik och längre bort mot Marieberg stod vassen hög.

Att räkna upp alla arter jag kom att uppleva under de fyra år då jag var helt ensam i dessa marker är svårt, eftersom jag förlorat mina anteckningsböcker. Men att rikedomerna var stora har jag ju förstått, när jag någon gång under senare år tagit mig en tur dit. Svalor, som jag nämnt tidigare, lärkor, starar var luften full av. Där fanns också flera par av vipor, vidare enkelbeckasiner, gulärlor och sädesärlor. En tornfalk kunde man också se längs järnvägsdikedet med sitt typiska ryttlande sätt att jaga. Sparvhöken pilade också förbi ibland.

Tornfalk.

Foto: Lars-Göran Johansson.

Fiskgjusen såg man varje afton fiska, mest vid kanten av Strand, och tydligen var det bra fiskevattnen, för det var ganska ofta jag såg honom försvinna med fisk över skogen mot Niklasdamm.

Kärrhöken såg jag däremot aldrig, ej heller någon knölsvan. I vassarna fanns rörsångaren och lite längre in mot Gustavsvik sävsångaren och sävsparv.

Genom att jag inte hade någon kikare var det ganska svårt att komma fåglarna in på livet, då terrängen ner mot sjön var så öppen. Det blev ett smygande, ålande och spaning från små enkla gömslen. Men att kunna skilja på alla snäppor under flyttningen var inte lätt. Endast en gång fick jag uppleva brushanespel i form av några dekorativa skutt av hanarna. Det var värt långt stillasittande under några kartonger.

Många möten var överraskningsögonblick, och på något sätt, när jag vid några tillfällen har målat fåglar, har titlarna blivit ”Ögonblicks ugglor” eller ”Svepande uv”.

"Hökboet".

Efter litografi av Bengt Olsson.

Av familjen som bodde i en banvaxtsstuga vid Östervik fick jag låna en flatbottnad, tjärad eka, och med en stake kunde jag ta mig ut till de flytande doppingbona, som alltid var övertäckta av dyg vass, när honan tvingades från sitt bo. Däremot var sothönan med sina lite brunaktiga ägg mindre noga. Med en under en dag lånad kamera lyckades jag fotografera doppingens vita, lite skrovliga ägg liksom även ett sothönsrede.

Författaren på upptäcktsfärd innerst i Varnumsviken.

Foto: Allan Olson.

Från vattnet och upp mot Österviksparken var det ju bara några stenkast och att på så kort avstånd få uppleva en så stark kontrast var mycket intressant. För de höga träden, som då var väldigt vildvuxna och täta, var ju inte en gång en typisk växtlighet för vår trakt. Där var det också lättare att studera fåglarna lite närmare och under längre tid.

Där uppe i träden fanns spettar av olika slag – gröngöling, större och mindre hackspett – samt trädrännare som nötväcka och trädkryp, liksom göktyta. Mycket trastar höll också till där: rödvinge, tal- och koltrast. Däremot såg jag aldrig någon björktrast, men hörde talas om att den fanns i Storforstrakten. Denna art är ju känd för sitt sätt att förvara sitt bo med hjälp av sin pricksäkra avföring. Ugglor fanns det också. Kattugglan höll till i det då ännu halvt raserade mejeriet. Gårdsmyg, rödhake och även rödstjärt var inte ovanliga.

Nattskärnan var heller inte sällsynt. På vissa ställen i Mariebergsskogen kunde den surra på ganska bra.

Att vissa arter med övervintringsområde i Afrika minskat mycket i Sverige, som t.ex. göken, skall vi nog inte beskylla Afrika för. Kanske är vi själva skuld till detta bl.a. genom vår giftspridning.

Det finns inte längre så mycket insekter, som t.ex. flugor, som förut. Fortfarande på 50-talet kvittrade det överallt av svalor kring ladugårdarna och de ännu använda utedassen. Även de närmast hermetiskt slutna soptunnorna har ju åstadkommit att det inte finns spillmat som förr. Den grå flugsnapparens behövde då inte göra många slag förrän näbben var full av flugor, likaså rödstjärten.

Gråsparvar och pilfinkar på alla gårdar i stan höll till just kring soptunnorna. Det har nu blivit mycket tystare i städerna.

På landsbygden i Frankrike är på många håll rädslan för flugor inte lika stor, och där finns fortfarande mycket gök och svalor.

Uv och örn har vi räddat kvar. Den är ju lättare att tala om, men småfåglarna har vi ännu inte förstått att hjälpa.

Äggsamlade var förr i tiden inte så ovanligt bland fågelskådarna, åtminstone bland oss grabbar. Jag hade själv fått ärva några ägg, bl.a. ett stort fint trutägg som var helt underbart.

Den världsberömda modernistiske skulptören Brancusi, som ju bl.a. är känd för sitt ägg på Moderna Museet i Stockholm, har säkert med rätta sagt, att äggets form är det mest sköna, formfulländade som vi har i naturen. Att det sedan ibland kan ha en otrolig färg, som t.ex. hos taltrasten, gör ju inte det hela sämre. Att det även redan på 40-talet ansågs vara förbjudet att samla ägg tog vi grabbar inte så hårt, eftersom dåtidens jägare både höst och vår sköt i stort sett på allt. Döda vackra fåglar fick dom, men att ta ett skal var förbjudet. Vi förstod inte logiken.

Att sedan blåsa ut detta ibland mycket sköra ägg var en konst. Vanligt var två hål. Men ett hål, och då på sidan, ansågs förnämre. Det var då oftast lite större. När jag därför lyckades blåsa ut ett ägg med ett hål, inte större än att en synål knappt gick igenom, då var jag mer än stolt. Det var faktiskt lite av en uppfinning som jag alltid behållit för mig själv. Jag yppade den inte en gång för dåvarande chefen på Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm, som jag träffade under en skolresa dit som trettonåring. Jag sade då till honom att äggen i museets samling i vissa fall var urblåsta med för stora hål. Jag berättade om mitt enda lilla hål, som han visade stort tveivel inför, men jag höll tyst. Självt har jag aldrig sett så små hål senare.

Att jag idag skulle stå bakom äggsamlade är ju helt otänkbart i en tid då tyvärr en hel del fåglar blir allt ovanligare, även om det också finns exempel på motsatsen.

Att arter minskat i antal gäller inte bara i Sverige, utan även under mina femtio års resor ute i Europa har mycket förändrats. Något som är mycket märkbart är att de olika arter vråkar som förr, särskilt vår och höst, ofta fanns sittande längs vägarna har minskat i antal. När man nu ser dem ligger de ofta döda, speciellt längs motorvägarna i Tyskland. Med den höga farten numera hinner inte fåglarna undan. En vår på resa till Sverige för över 20 år sedan hade jag kunnat fylla en säck med döda rovfåglar. Men förbudet att stanna på motorvägarna i Tyskland, och risken för olyckor, gör ju att det är omöjligt att ta till vara dem. En kväll i norra Frankrike, på en normal väg, plockade jag upp tre tornugglor, varav jag stoppade upp två.

När man sedan hör talas om nöjesjagandet på Malta, duvskjutandet i Frankrike och småfågeljakten i Italien förstår man att en del arter minskar i antal. När jag en gång påpekade det tråkiga med denna jakt för en italiensk gammal fågelskytt, lutade han sig mot mig lite försiktigt och sade nästan hemlighetsfullt, att det påstods att de i Sverige t.o.m. skjuter stora djur. Jag kunde ju inte neka till det.

En helt annan sak som jag ofta undrat över är daggmaskbeståndet. När jag var omkring tio år, var ett av våra nöjen att efter ett kraftigt dagsregn gå ut på gräsmattorna, även i stan, och med ficklampan lysa över de decimeterlånga maskarna och se dem snabbt försvinna, om man petade på dem. Det var ju mängder som ibland låg kors och tvärs. Och dagen efter fanns dessa typiska små jordhögar. Har även denna art blivit sällsyntare genom gifthanvändning eller är jag inte längre lika observant?

Vad som än mer skiljer dagens fågelskådare från min ungdoms än nutidens fantastiska kikare är de fina inspelningar av fåglars sång som finns i dag. De små nottecken som fanns i Rudolf Söderbergs böcker hjälpte ju faktiskt bara en notkunnig musiker. Så, om det var en vattenrall eller sumphöna som sen kvällstid hördes ute i sumpmarken fick jag veta långt senare.

Man kan på ett sätt påstå att utan kikare och all denna moderna utrustning, ävensom dessa suveränt illustrerade fågelböcker, så var nog äventyret större förr. Man kunde till och med inbilla sig att man hade sett någon fågel som aldrig tidigare skådats.

Varnumsviken, vilket paradiset, och vilken tillgång för en stad som Kristinehamn, att på så nära håll ha kvar ett område av närmast vikingatidskaraktär. För så här kan säkert området mer eller mindre ha sett ut sedan dess, ja till och med längre tillbaka. Det är just våtmarker och stora myrar som är vårt lands verkliga originalnatur. Äkta urskog har vi väl bara kvar i fjällen, om den nu finns kvar ens där.

Att ha Picasso i inloppet till viken som en symbol för nutid och inre delen av Varnumsviken i det närmaste orörd sedan urtid – tala om rikedom för en stad!